

ИСТОРИЧЕСКИ ОПИТ / HISTORICAL EXPERIENCE

DOI: 10.54664/JEBP5385

ТЕЖКО КВАЛИФИЦИРАНИ СЛУЧАИ НА УБИЙСТВО – ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА НОРМАТИВНАТА УРЕДБА В БЪЛГАРИЯ

Атанас Маринов

SERIOUS CASES OF HOMICIDE: HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE REGULATION IN BULGARIA

Atanas Marinov

Abstract: *The article examines the development of the legal framework of homicide as a crime in Bulgarian criminal law from the Liberation to the present day. The paper considers mainly serious cases of this crime, part of the legal framework in the specific time period.*

Keywords: *homicide; serious cases; legal framework; Bulgarian criminal law.*

1. Въведение

Обществените възгледи спрямо убийството като престъпление претърпяват развитие в исторически план. В наши дни наблюдаваме силно завишена критичност към отнемането на чужд човешки живот във всяка една развита държава. Подобно отношение е нормална последица от еволюционно израстване на моралните възгледи в отношението на хората един към друг. От раждането си всеки има право да съществува, да възприема определен манталитет, да изразява мнение и да упражнява редица права, имащи различно естество. Приживе човекът се включва в характерни трудови, семейни, облигационни, финансови и други отношения. Смъртта му

има отражение върху всички тях и в този смисъл може да се каже, че убийството влияе върху голям брой изградени обществени връзки, в които участват и други лица, които косвено също биват засегнати.

Напредъкът на държавното развитие и израстването на политическите възгледи издигат все повече и повече култа към личността. Предоставя се по-голяма свобода, повече възможности за защита на правата – особености присъщи за хуманизма. Като доминиращ ориентир се определя опазването и съхраняването на живота на всеки човек. Следва да се отбележи, че от историческа гледна точка този възглед не винаги е бил възприеман за правилен. Ако трябва да се върнем чак до

периода на античността по времето на Римската империя, то източниците сочат, че някои убийства били извършвани за забавление / гладиаторските битки – убийства извършвани като спектакъл за римската публика/. Имало и такива, които се считали за адекватно наказание като така наречената децимация- убийство на легионерски войници, при проява на страхливост, неподчинение или просто с цел поддържане на дисциплината във войската. Жертвите се избирали чрез жребий, независимо от вината. Привилигировани права имали само определена категория лица в устройство-то на империята, други пък били лишени дори от възможността да изразят отношение към въпрос с житейски характер и по-скоро били третирани като вещи на нечий собственик – характерни черти за робовладелството, представляващо социално-икономическа и правна система, при която едни хора са притежание на други. Противоположни норми и ценности откриваме в християнството по отношение на убийството. Има постъпки, които независимо от обстоятелствата и намеренията са винаги непозволени. Отнемането на живот се изтъква като най-големия грях, макар че Църквата не изключва напълно прибягването до смъртно наказание при зачитането на свещеното право на живот на невинния.

С течение на времето човешкият живот започнал да бъде ценен, но за достигането до настоящите разбирания било необходимо да изминат дълги години. За да възприемем убийството като най-тежко престъпление, основна роля са изиграли различни културни, философски, политически, религиозни и други концепции. Отнемането на чужд човешки живот може да бъде оправдано единствено ако то е наложително, за да се защитят други по-висши ценности. Така например умъртвяването може да бъде реализирано за предотвратяване на тежко престъпление или залавяне на неговия извършител. В българското наказателно право, подобен възглед може да бъде най-ярко съзрян в случаите на оправдана неизбежна отбрана.

Самостоятелна правна регламентация на убийството е обособена в България след възстановяването на нейната държавност през

последната четвърт на XIX век. Условно могат да бъдат разграничени няколко периода, в които са действали отделни наказателноправни норми, регулиращи материята:

1. Убийството при действието на Отоманския наказателен закон от 1858 г.
2. Убийството след приемането на Наказателния закон от 1896 г.
3. Убийството при действието на Наказателния закон от 1951 г. и на Наказателния кодекс от 1956 г.
4. Убийството при действащия Наказателен кодекс от 1968 г.

2. Отоманският наказателен закон

Почти двадесет години Отоманският (турски) наказателен закон, (ОНЗ) действал в българските територии след Освобождението. Българската държава тепърва трябвало да развива политико-икономически идеологии, включително и възгледи за самостоятелна наказателноправна система, включваща законотворчество по отношение на престъпни деяния и следващите им се санкции. Тъй като дълъг период от време българите се подчинявали на чужди държавно-властнически убеждения, то наложената вече наказателноправната политика била възприета и продължила да се прилага до усвояването на новите промени. При създаването си Турския наказателен закон бил повлиян от Френския наказателен кодекс, въведен през 1810г. След приемането на Гюлханския хатишериф от 1839г. и Хатихумаюна от 1856г. настъпили реформи, които утвърдили турския наказателен режим и неговата изразена консервативност. Султанът останал абсолютен властимащ¹, включително и съобразно религиозните схващания, които засилвали образа му като наместник на бога.

Структурата в ОНЗ включва „Предварителни разпореждания“, в които са обособени отдели от I до IV. Тук биват включени норми с общо приложение, регламентиращи вменяемостта, вината, съучастието, опита, рецидива и други общи институти на наказателното право. По нататък в него са поместени три глави със съответните към тях отдели. Главите са наименовани по следния начин:

- I. За злодеяния и престъпления, които причиняват обща вреда и за възлагане на техните наказания.

¹ Токушев, Д. История на новобългарската държава и право: 1878-1944.С.: Сиби, 2008.

II. За злодеяния и престъпления, извършвани във връзка с частни лица и за полагаемите им наказания.

III. За възлагане наказания на онези, които нарушават отделни мерки за общественото здраве, и които не се съобразяват с полицейските наредби въобще.²

В началото на глава II, отдел I от ОНЗ са поместени разпоредбите, касаещи престъплението убийство като Чл.168) гласи: „Човекоубийството се казва: да се затрие някой с оръжие, отрова или каквото и да било друго средство“. Нормата включва неизчерпателно посочване на „оръдия“, чрез които може да се отнеме чужд човешки живот. Най-често срещаното средство за убийство от обективна страна било оръжието независимо дали същото е хладно, огнестрелно или има други характеристики, които могат да го определят като такова. По този начин формулирана, нормата би могла да създаде заблуждение, че убийство може да има само, ако е използвано някакви средства. Няма съмнение, че човешкият живот може да бъде отнет и при проста схватка например. Ето защо това уточнение в нормата се явява неудачно. На следващо място чл.169) от ОНЗ дава пояснение какво трябва да се разбира под предумишлено убийство: „Предумишлено или одумано човекоубийство се казва: когато някой преди да извърши убийството го е обмислил и решил“. Законът подчертава като значимо обстоятелство не само обсъждането на причините „за“ или „против“ извършване на престъплението, но и акцентира върху надделяването на убеждението за неговото реализиране. В чл.170) е предвидена санкция, в случаите, когато се докаже, че децът е осъществил предумишлено убийство. Единствено смъртното наказание е възприето за подходящо. В същото време в чл.172) ОНЗ е предвидено, че: „Човекоубиецът ако се освободи от наказанието кръв за кръв, сиреч от смъртното наказание претърпява наказанието на пожизнените или на временните окови за не по-малко от петнадесет години“. При тази разпоредба проличават две неща. Първото е, че съобразно турския наказателен режим при реализирано убийство, езекутирането на субекта на престъплението е възприето като

адекватен отговор на извършеното от него деяние. Това е така нареченото талионно право (*ius talionis*), познато и като принципа „Око за око, зъб за зъб“. Въпреки това е видно, че отклонения от този отмъстителен правопорядък са били възможни чрез освобождаване от смъртното наказание. Следователно условията и други относими фактически обстоятелства при извършване на престъплението са били вземани предвид, за да се направи преценка, какво точно наказание да понесе децата. Чак в разпоредбата на чл.174), изречение първо от ОНЗ, е определено какво наказание следва да се наложи за човекоубийство при отсъствие на предумисъл, сиреч за извършено престъпление по чл.168) ОНЗ, а именно „окови за петнадесетгодишно време“.

В последователността при разглеждането на разпоредбите дотук умишлено са пропуснати чл.171) и чл.173) от ОНЗ. Това е така, защото те не касаят пряко убийството като престъпление. Първият от тях е свързан с правата на наследници на убития, а вторият регламентира поведение, при което децът измъчва другото, след като преди това е вършил и други злодеяния. Липсата на структурираност и последователност на разпоредбите в ОНЗ неименуемо предразполага за наличието на пропуски и усложнения в правоприлагането. Конкретно по отношение на нормите, регулиращи убийството се създава впечатление за неподредени текстови формулировки без цялостна концепция. В този смисъл по нататък в ОНЗ са упоменати хаотично хипотези, включващи съучастие в човекоубийство, непредпазливо причиняване на смърт както и някои случаи със специфична фактология: чл.184) ОНЗ - Убийство по заповед на началник, който притежава принудителна сила; чл.187), изр.2 ОНЗ - Убийство, осъществено през деня на лице, което използва стълба, за да се качи на къщата или в стаята на децата, разбива стена или врата на къщата или счупи ключалка/

За Следосвобожденска България, Отоманският наказателен закон се оказва непригоден. Той не успява да отговори на съхранените християнски ценности, обществените нагласи и разбирания на освободения бъл-

² Арнудовъ, Х. Императорскійтъ наказателенъ законъ, преводно от турскѣ, 1886 г. С. Ковачевъ. Я.

гарки народ. Това неименуемо води до работата по създаването на първия самостоятелен български нормативен акт, който да регулира обществените отношения в преследването и санкционирането на престъпни деяния.

3. Наказателният закон от 1896 г.

През септември 1894г., д-р Константин Стоилов успява да спечели самостоятелно проведените парламентарните избори и застава начело на правителство, назначено с Указ № 14 от 9 декември, издаден от княз Фердинанд Сакскобурготски. В този период се стимулира развитието на основни сектори в България като селското стопанство, транспорта, местната промишленост, строителство и др. Въпросът за създаване на български наказателен закон като част от правосъдната политика също се поставя на дневен ред. Комисия от юристи, на служба в Министерството на правосъдието, поема работната задача за създаване на наказателен закон. Като помощен ориентир бил ползван Италианският наказателен закон от 1889г. Синтезират се постиженията и на Унгарският наказателен закон от 1880г., Нидерландския наказателен закон от 1881г. и проектът за Руски наказателен закон от 1886г. Така се стига до приемането на първия Български наказателен закон през 1896г.(НЗ), като това логично слага окончателно край на действието на ОНЗ по българските земи.

Съгласно чл.1 от НЗ за престъпление или нарушение се счита онова деяние, което е обявено от закона за наказуемо. Тази разпоредба извежда на преден план принципа за законоустановеност. С други думи, единствено поведение, описано в закона като престъпление, може да получи такава юридическа квалификация. Престъпленията са регламентирани под формата на възприети юридически състави, съдържащи конкретни фактически особености. При убийството основното обстоятелство, което го оприличава, е самото умъртвяване на друго човешко същество. Така чл. 247 гласи: Който умишлено умъртви друго, наказва се за убийство със строг тъмничен затвор не по-малко от десет години. По своето съдържание разпоредбата не разкрива отличително разграничение със сегашната редакция на чл.115 от НК, досежно формулираните съставомерни фактически елементи.

Субект на престъплението може да бъде всяко наказателноотговорно лице съобразно юридически възприетото значение на относителното местоимение „който“. Формата на вина е единствено умисълът – пряк или евентуален, а предметът на убийството е винаги друг жив човек. Изпълнителното деяние е характеризирано чрез указване на неговата годност да причини съответния престъпен резултат, тоест всякакво действие или бездействие, което стои в причинна връзка с него. От друга страна разлика е видима в предвидената санкция доколкото в основния състав, по настоящата действащата редакция на убийството като престъпление, наказанието е лишаване от свобода от 10 до 20 години. При направено съпоставяне откриваме, че няма разлика в предвидения санкционен минимум на двете норми. Чл. 247 от НЗ, обаче, не предвижда горна граница на наказанието, което позволява неговият размер да варира съобразно обществената опасност на деянието и дееца в конкретния случай и съобразно вътрешното убеждение на правораздавателния орган. Подобна редакция на санкцията крие опасности от незаслужено завишаване на наложената репресия при неправилна оценка на обстоятелствата, касаещи индивидуализацията на наказанието. Създават се по-големи рискове за отсъждане на безполезно поправително и превъзпитателно въздействие чрез принудителната изолация, ако изкореняването на противообществените навици у дееца и въдворяването на нови положителни възгледи не може да се онагледят като резултат в обществената среда след изтичане срока на наказанието. Тоест възможно е когато последното е прекалено голямо, деецът да не доживее приключването му поради чисто биологически причини – настъпила смърт. Ето защо липсата на горна граница в срока на наказанието следва да получи отрицателна оценка. Най-сетне независимо, че в единия случай става въпрос за лишаване от свобода, а в другия за строг тъмничен затвор, то и двете санкции в основата си представляват лишаване на осъдения от определени права, от които най-съществено се явява правото му на свободно придвижване.

Самостоятелна разпоредба е предвидена за извършено предумишлено убийство

в чл.247 изр.2 от НЗ. Наказанието за това престъпление е смърт. Разбиранията за предумисъла като предварително взето решение за извършване на убийство са, че подобно поведение е непростимо. Не само, че е отнет чужд човешки живот, но това е извършено абсолютно съзнателно. Деецът няма задръжки, не изпитва съпричастност, отличава се с арогантност и наглост, макар да има възможност не преосмисля намеренията си, не изпитва чувство за съжаление. Държавната реакция срещу това, поведение е най-строга в порицателните последици за дееца. Законодателят е определил за безпредметно полагането на усилия за коригиране поведението на дееца, а от друга страна е преценил, че за предумишлено убийство, друга санкция освен смъртното наказание не би имала достатъчно възмездна роля, която донякъде създава удовлетворение на пострадалия и на обществото и с това предотвратява нови нарушения на правовия ред.

Чл. 248 от НЗ представя квалифицираните случаи на убийство. Ако поведението на дееца попада под признаците на следващите хипотези предвиденото наказание, което може да бъде наложено е доживотен строг тъмничен затвор. Системата от тежко квалифицирани състави на убийство е следната:

1. С оглед предмета на посегателство:

– убийство против глава на чужда държава;

– убийство против духовно лице, когато последното извършва богослужение или изпълнява вероизповедни обреди;

– убийство против орган на публичната власт във време или по повод изпълнението на служебните си задължения;

– убийство против майка или законен баща или незаконен баща, на когото виновникът дължи своето отхранване или поддръжка;

– убийство против двоица или неколцина както и против бременна жена

2. С оглед начина на извършване:

– убийство по начин или със средство, опасно за живота или здравето на мнозина

– убийство по начин, придружен с мъки за убития

– убийство чрез отравяне

3. С оглед целта на извършване:

– убийство с користна цел

– убийство с цел да бъде улеснено друго престъпление

Голяма част от предложенията се припокриват изцяло или частично с действащата нормативна уредба. В този смисъл разглеждането им не разкрива никакви по-съществени особености или изводи в сравнение с тези, които могат да бъдат направени към еквивалентната им настояща редакция. Поради това внимание ще бъде обърнато на останалата част хипотези.

Определени особености, по отношение на жертвата на престъплението, се онагледяват при убийството против глава на чужда държава. В зависимост от формата на управление на съответната държава може да се направи разграничение между различни лица, които попадат в квалификацията на този състав като например, крал, цар, султан, емир и т.н. Приемането на подобна разпоредба показва, че ценностните възгледи към тази категория хора, заемащи най-висша управленческа позиция, са били значително завишени в разглеждания период, когато лица с аристократичен произход биват избирани за позицията на държавен глава. Понастоящем президентската власт също се ползва със статут на висша ценностна институция, независимо, че от гледна точка на наказателното право няма състав, регламентиращ убийство на вътрешния или чужд държавен глава. Това положение е правилно, доколкото подобна хипотеза би представлявала едно изкуствено хиперболизиране, за която съществува нищожен шанс да бъде обективирана в действителността. Доказателство за това е и липсата на съдебна практика за такова престъпление.

На следващо място умъртвяването на духовно лице включва като относими, част от горните аргументи за съществуването на подобна хипотеза и значението на религията, която в наши дни, обаче, все повече и повече губи стойностната си същност в България. Съставът, заложен в НЗ изисква убийството да е извършено по време на богослужение или изпълняване вероизповедни обреди. Възприето е, че такова убийство значително завишава обществената опасност на извършеното, защото допълнително засяга специфична категория убеждения.

Особена хипотеза е предвидена в чл.248 ал.4 НЗ, отнасящ се за убийство освен на баща и майка така и на незаконен баща, на когото виновният дължи своето отхранване или поддръжка. Съгласно съдебната практика, има се предвид по-тежка отговорност само за убийство на биологичен родител, било то законен или незаконен такъв. „Като обект на убийството в п.4 се явяват майката законният баща, както и незаконният баща, на който подсъдимият дължи своята прехрана или поддръжка, които са в кръвно родство с виновния; но не са обекти квазиродителите (баща майка), които са добили това качество спрямо виновния, не вследствие кръвно родство, а върху други някои граждански или духовни основания“³. Законодателят е отчел като относимо за квалификацията поведението единствено на незаконния баща, преди извършване на деянието. Изрично се изисква той да е полагал грижи за дееца.

Накрая ще бъде обърнато внимание на убийството чрез отравяне. В днешно време подобна хипотеза би могла да се приеме за екзотична. Същата се отличава с определена прикритост във външния израз на самото деяние, доколкото то остава прикрито за жертвата. Отравянето бива съпътствано най-често със заблуждение, че предоставената отрова е безобидно вещество. По рядко би се срещнало принудителното ѝ интоксикаране в организма на жертвата. В този смисъл, естеството на действията при отравянето имат отенък на подмолно умъртвяване на лицето. Освен това често отравянето е съпътствано с изпитването на мъчителни болки. Тези обстоятелства предполагат завишена оценка към укоримостта на деянието и респективно налагането на по-тежко наказание.

4. Наказателният закон от 1951 г. и Наказателният кодекс от 1956 г.

След приемането на нов Наказателен закон, обнародван в Известия, бр. 13/13.02.1951 г. на Държавен вестник, Наказателния закон от 1896г. спира да регулира наказателноправните отношения в Република България. С приемането на Закон за изменение и допълнение на Наказателния закон от 1951 г., в Държавен

вестник бр. 12 от 10 февруари, 1956 г., е извършена промяна като същият е формулиран като Наказателен кодекс. По този начин в България за пръв път се създава кодификация на наказателните норми, което по правило представлява обединяване и систематизиране на цялостна област в правото.

В този период развитието на наказателната политика в България е повлияно от навлизането на западни течения, съвместяващи в себе си по-високи стандарти за ролята на отделната личност в обществото. След Втората световна война са предприети редица промени, включващи създаването на международни организации и приемането на международни актове, осигуряващи защита на човешките права. Тези политически движения намират косвено отражение и в наказателноправния режим в България. Дават се гаранции и юридическа сигурност на отделната личност, чрез повишено внимание към накърняването на обществените отношения от престъпни посегателства.

Основният състав на убийството е поместен в Особената част на НК в глава V под чл. 126, който гласи „Който умишлено умъртви друго, се наказва за убийство с лишаване от свобода не по-малко от 10 години“. Нормата не разкрива разлики, съпоставена с тази в НЗ от 1896 г. Съставомерните елементи остават същите, включително и предвидената санкция без регламентиран максимум в срока на изтърпяване на наказанието. Формулировката „строг тъмничен затвор“, претърпява промяна като вече се касае за „лишаване от свобода“.

По-широка система на квалифицирани случаи при убийството е разгърната в разпоредбата на чл. 127 от НК, която вече включва и някои нови състави. Друга част от тях пък отпадат. Редакцията на нормата може да се обобщи по този начин:

1. Квалифицирани случаи съобразно субекта на престъплението:
  - убийство от длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата;
2. Квалифицирани случаи съобразно субективната страна на престъплението:
  - убийство с користна цел;

³ **Тодоров, Ив.** Наказателен закон: Касационна практика 1896-1941г. и Наредба-закон за користните престъпления по служба: Касационна практика 1934-1941г. Р., 1941г.

- убийство с цел да бъде улеснено или прикрито друго престъпление;
- убийство извършено предумишлено
- убийство извършено по хулигански подбуди

3. Квалифицирани случаи съобразно предмета на престъплението;

- убийство на военно или на длъжностно лице от народната милиция, както и на военно лице от съюзна или приятелска държава или войска;
- убийство на длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата;
- убийство на баща или на майка, както и на рожден син или на рождена дъщеря;
- убийство на повече от едно лице или на бременна жена;
- убийство на лице, което се намира в безпомощно състояние

4. Квалифицирани случаи съобразно обективната страна на престъплението:

- убийство по начин или със средства, опасни за живота на мнозина или по особено мъчителен начин за убития

Прави впечатление, че предумишленото убийство е вече включено в системата на квалифицираните случаи. Степента на обществена опасност на това престъпление е приравнена към тази на останалите тежко квалифицирани състави. Съдебната практика допуска извършването му както в условията на пряк така и на евентуален умисъл.⁴

Една от новостите в НК, извън приложното поле на НЗ от 1896г., е засилената защита, осигурена на определена категория субекти, чиято функция се свързва с държавната и обществената протекция. По-тежко наказание е предвидено за убийство на военно лице, независимо дали същото е от народната милиция или е военно лице на приятелска или съюзна държава или войска. Наред с него е предвидена засилената защита и на длъжностно лице от народната милиция. Съгласно съдебната практика мотивът за престъпното деяние е без значение за състава на това престъпле-

ние.⁵ Достатъчно е деецът да съзнава качеството на пострадалото лице като блюстител на реда и законността.

В НЗ от 1896г., се съдържа разпоредба за убийство на орган на власт във време или по повод изпълнението на служебните си задължения. Новото в НК е, че съставите в чл.127 ал.2 и ал.3, са формулирани за убийство не на орган на власт, а от и на длъжностно лице. В чл.373 НК, даващ пояснения за някои думи, употребени в нормативния акт, е дадена дефиниция за длъжностното лице: „Длъжностно лице по смисъла на този кодекс е лице, на което е възложено да изпълнява със заплата или безплатно, временно или постоянно: 1) служба в държавно учреждение; 2) ръководна работа или работа, свързана с пазене на обществено имущество в държавно предприятие, в кооперация или в друга обществена организация. Наказателна отговорност е предвидена не само когато длъжностното лице се явява пострадал от престъплението⁶, но и тогава когато е негов извършител⁷. Необходимо е убийството да бъде осъществено при или по повод изпълнението на службата на длъжностното лице, независимо дали последното е извършител на престъплението или негова жертва.

На следващо място трябва да бъде обърнато внимание на инкриминираното деяние, при което се причинява смърт на рожден син или на рождена дъщеря – чл.127 ал.4, пр.3 и пр.4 НК. Това престъпление следва да бъде разграничено от текста на чл.136 НК, в който се предвижда наказателна отговорност на майката като родител за убийство върху рожба във време на раждане или веднага след него.⁸ По време на раждане, жената би могла да изпадне в особено състояние, отключващо определени психически моменти на дезориентация и силна емоционалност. Това води до ограничена възможност да бъдат възприемани трезво определени действия. Оценката за това кое е правилно и кое не, бива изкривена на базата на екзалтиран душевен срив. Причините за изпадане в подобно състояние могат да

⁴ Решение № 114 от 05.02.1958г. по н.д. № 110/58 на І н.о.

⁵ Решение № 68 от 25.01.1968 г. по н.д. № 1043/67 г., І н.о.

⁶ Решение № 53 от 1962 г. по н.д. № 1440/62 г. на Върховен съд на НРБ, І н.о.

⁷ Решение № 664 от 18.04.1956г. по н.д. № 1217/56г. І н.о.

⁸ Решение № 982 от 17.10.1962 г. по н.д. № 846/62 г., І н.о.

бъдат най-различни от усложнения, свързани със самото раждане, причинили физически и/или психически дефицит, до обстоятелства, стоящи извън него, например непосредствено разкриване на изневяра на партньора в определен момент преди раждането. Законодателят е преценил, че подобни обстоятелства следва да бъдат отчетени при наказателната отговорност. Освен това трябва убийството на детето да е извършено по време на самото раждане или веднага след него⁹. При изминаването на по-дълъг период от време, когато убийството е обективизирано в момент, в който жената вече не се намира в това особено състояние, тогава реализираното от нея деяние ще запълни признаците на тежко квалифицирания състав по чл. 127, ал. 4 от НК. В разпоредбата, чрез употребата на думите „рожден“ и „рождена“ е подчертано, че родствената връзка между лицата трябва да бъде биологична.

Освен за да бъде улеснено друго престъпление в чл. 127, ал. 8 от НК законодателят вече е предвидил и хипотеза, при която убийството се извършва с цел същото да бъде прикрито¹⁰. Няма значение дали другата инкриминирана проява е извършена от субекта на убийството или от друго лице. Иррелевантно е и обстоятелството дали е доведена докрай, дали е останала във фазата на опита или дали изобщо е започнало изпълнително деяние. Съставът поставя като изискване само обособена цел за прикриване в съзнанието на дееца, не и настъпване на реалното фактическо изражение на тази цел в обективната действителност. Прикриването на престъплението затруднява неговото разкриване, а от там се прегражда и възможността за уличаване на конкретно лице, имащо връзка с неговото реализиране, независимо дали тя се изразява в подбuditелска активност, указване на помощ или директното му изпълнение.

Непозната до въвеждането на новите промени се явява и хипотезата, отразена в чл. 127, ал. 9 НК, в която се визира убийство на лице, което се намира в безпомощно състояние. В тези случаи се предоставя засилена

защита на лица, намиращи се в положение, в което не биха могли да упражнят въздействие върху нападателя и евентуално да предотвратят настъпването на престъпния резултат. Следователно жертвата на убийството и неговия извършител изначално се намират в неравностойно положение. Това улеснява последния да реализира деянието и в същото време засилва безскрупулния и безжалостния характер на извършеното. Обективно съществуващото безпомощно състояние на умъртвеното лице също не е било достатъчен мотив, който да възпре убиеца, което разкрива необходимост от налагането на по-сурово наказание. По-чести са случаите, при които тази хипотеза е реализирана чрез действие, но няма пречка деянието да се прояви и в бездействие.¹¹

С промените от 17.12.1963 г. в НК, обнародвани в Държавен вестник, бр. 98 от същата година е приет по-тежък състав на убийството, извършено по хулигански подбуди, позиционирано в чл. 127 като ал. 11). Квалификацията се характеризира с това, че деецът извършва престъплението без да съществува никакъв мотив за него, било то отмъщение, ревност, уреждане на бизнес отношения и т.н. Като убийство по хулигански подбуди ще се характеризира и онази проява, при която е налице някакъв моментен незначителен мотив, който по никакъв начин не съответства на предприетото от дееца поведение.

За всички по-тежко наказуеми случаи на убийство, законодателят е предвидил санкция лишаване от свобода не по-малко от 15 години както и възможност квалификацията да прерасне в „особено тежък случай“, при който наказанието е смърт. Нито НЗ от 1951 г., нито НК от 1956 г. съдържат дефиниция за особено тежък случай¹², което означава, че приложението на тази хипотеза е обвързано с вътрешното убеждение на правораздаващия орган за извършено убийство с надхвърлящи обичайните случаи особености. Неговото субективно виждане трябва да почива на обективен анализ и оценка на обстоятелствата за всяко конкретно дело. Съгласно Постановле-

⁹ Решение № 969 от 20.05.1955 г. по н.д. № 1969/55 г. I н.о.

¹⁰ Решение № 657 от 18.07.1958 г. по н.д. № 664/58 г. на I н.о.

¹¹ Решение № 940 от 12.06.1956 г. по н.д. № 1911/56 г. на Върховния съд на НРБ I н.о.но

¹² Решение № 92 от 26.01.1955 г. по н.д. № 3325/54 г. на Върховния съд на НРБ I н.о.

ние № 1 от 15.06.1956г., на Пленум на ВС при особено тежък случай се преценяват всички обстоятелства по делото както във връзка с обществената опасност на деянието, така и касаещи обществената опасност на дееца. Освен това субективната страна на деянието, при особено тежък случай, включва налични представи в съзнанието на дееца за обстоятелствата, които го характеризират като такъв¹³. Анализът на съдебната практика показва, че за да е налице особено тежък случай, влияние най-често оказват броят на квалифициращите обстоятелства¹⁴, индивидуални белези в поведението на дееца към момента на извършване на деянието, налични данни за предишни незаконосъобразни прояви¹⁵, мотивите на извършителя, отражението на деянието му върху обществеността както и личността на пострадалия¹⁶.

5. Наказателният кодекс от 1968 г.

Действащият наказателен кодекс (НК) бива приет след внесен за обсъждане законопроект от Тридесетото Народно събрание на 15 март 1968 г. Обнародван е в държавен вестник бр. 26 от 02.04.1968 г. на 02.04.1968 г.

Макар и доста често критикуван като остарял, сегашният НК се утвърждава като стабилен и релевантен за обществените отношения нормативен акт, който действа в България вече повече от петдесет години. Преодолява държавните промени, настъпили след смяната на комунистическия режим и настъпването на новите демократични промени. Все още не е създаден по-добър нормативен проект, който да го измести въпреки належащата необходимост за ревизия на значителен брой разпоредби, за някой от които е необходима нова редакция, а други следва да отпаднат поради липсата на практическа приложимост.

По отношение институтът на убийството, чл. 115 от НК копира стария основен състав, а по отношение на санкцията настъпват промени. Вече е предвидена горна граница на наказанието „Лишаване от свобода“ и така то се оформя в размерите от десет до двадесет години.

Тежко квалифицираните случаи са поместени в чл. 116 от НК. Наблюдават се следните промени:

1. Чл. 116, ал. 1, т. 1 НК, включва убийство на представител на обществеността. Съгласно легалната дефиниция, съдържаща се в чл. 93, т. 3 от НК, това е лице посочено от обществена организация да упражнява въз основа на закона или на друг нормативен акт определена функция. Става въпрос за дейност, при осъществяването на която се демонстрира властническа роля в реда на управление. Понастоящем тази фигура е загубила значение в обществения живот и не присъства като правен порядък. Що се отнася до убийството на лице от състава на Народната милиция или на военно лице, то за тях също е въведено уточнението – умъртвяването да е извършено при или по повод изпълнението на службата или функцията им.

2. Чл. 116 ал. 1, т. 2 НК е допълнен като се предвижда убийство от представител на обществеността, от лице от състава на Народната милиция отново единствено при или по повод изпълнение на службата или функцията им.

3. Чл. 116, ал. 1, т. 6, пр. 3 поставя корекцията на убийството с особена жестокост. Нуждата от задълбочено изследване поведението на дееца към конкретния момент, когато извършва престъплението, предразполага свирепите му действия да бъдат порицани по-тежко. Това е основателно след като същият се е проявил като безмилостна личност без наченки на въздържание или самокритичност към умъртвяването другиму.¹⁷

4. Чл. 116 ал. 1, т. 11 касае убийство, представляващо опасен рецидив или осъществено от лице, извършило друго умишлено убийство по предходния или настоящия член, за което не е постановена присъда. Рецидивът е въведен за първи път като институт в НК от 1968 г. Чрез него се взема под внимание миналото на дееца. То се отчита в контекста на последващи негови престъпни постъпки. Втората хипотеза се свързва с реализирането на две или повече

¹³ Решение № 19 от 05.01.1962 г. по н. д. № 1457/61 г. на Върховен съд на НРБ, II н. о.

¹⁴ Решение № 283 от 07.03.1962 г. по н. д. № 122/62 г. на Върховен съд на НРБ, II н. о.

¹⁵ Решение № 985 от 13.VIII.1962 г. по н. д. № 844/62 г. на Върховен съд на НРБ, III н. о.

¹⁶ Решение № 53 от 1962 г. по н. д. № 1440/62 г. на Върховен съд на НРБ, I н. о.

¹⁷ Решение № 86 от 11.02.1970 Г. по н. д. № 1/1970 Г., II Н. О. НА ВС

убийства преди постановяването на присъда за някое от тях като между инкриминираните проявите съществува известен интервал от време, който ги прави самостоятелни.

За тежко квалифицирано убийство по чл. 116 в новоприетия НК, законодателят е предвидил наказание лишаване от свобода от петнадесет до двадесет години или смърт. В случаите на точка 11 съдът е можел да постанови и наказание – задължително заселване.

След приемането на новия наказателен кодекс в редакцията на чл. 116 настъпват редица промени. Всички те са обусловени от необходимостта да се отговори адекватно срещу престъпните посегателства върху живота и да се обхванат всички онези хипотези, чието юридическо закрепване е обществено оправдано. Промените се приемат след обнародването им в различни броеве на Държавен вестник. Така в ДВ, бр. 28 от 9 април 1982 г. към чл. 116, ал. 1, т. 1 от НК е предвидена нова по-тежка квалификация на престъплението убийство, а именно такова, извършено срещу лице, ползващо се с международна защита. Същевременно е включена и възможността за налагане на наказание „задължително заселване“, когато то е извършено по хулигански подбуди. В ДВ, бр. 50 от 1 юни 1995 г. е поместена корекция по отношение на санкцията за престъпление по чл. 116 от НК с възможността да бъде наложено и друг вид наказание – „дожivotен затвор“. Чрез ДВ, бр. 62/05.08.1997 г. думите в чл. 116, ал. 1, т. 1 от НК „на лице от състава на полицията“ се заличават. В чл. 116, ал. 1, т. 4 от НК се запретява убийството на малолетно лице. В ДВ, бр. 153 от 23 декември 1998 г. е предвидено алтернативно наказание – „дожivotен затвор без право на замяна“ за извършено квалифицирано убийство. С ДВ, бр. 92 от 27 септември 2002 г., в чл. 116 ал. 1 НК се създава нова т. 10, а именно убийство „извършено от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група“. В чл. 93, т. 20 от НК е приета следната дефиниция: „Организирана престъпна група е структурирано трайно сдружение на три или повече лица с цел да вършат съгласувано в страната или чужбина престъпления, за които е предвидено наказание лишаване от свобода повече от

три години и чрез които се цели да се набави имотна облага. Сдружението е структурирано и без наличие на формално разпределение на функциите между участниците, продължителност на участието или развита структура“. Освен това наказанието „задължително заселване“ е отменено, а на негово място е предвидена възможността за налагане на наказание „пробация“, която впоследствие отпада с приемането на последните промени, касаещи санкционния режим на престъплението по чл. 116, ал. 1 от НК, обнародвани в ДВ., бр. 103 от 23 Ноември 2004 г. Нова квалификация за убийство по расистки или ксенофобски подбуди е приета в ДВ., бр. 33 от 26 април 2011 г. Следва въвеждането на убийство с цел отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност от пострадалия с ДВ. бр. 84 от 27 септември 2013 г. – чл. 116, ал. 1, т. 8а от НК. С ДВ. бр. 16 от 22 февруари 2019 г. е направена последно промяна в чл. 116 от НК, която предвижда т. 6а – убийство в условията на домашно насилие. Съобразно новоприетата в чл. 93 НК, т. 31: „Престъплението е извършено в условията на домашно насилие, ако е предшествано от системно упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивш съпруг, лице, от което има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство“.

Накрая следва да се отбележи включената чрез обнародване в ДВ, бр. 62/05.08.1997 г. разпоредба на чл. 116, ал. 2 от НК, която предоставя защита на определена категория лица и във времето също е претърпяла разширения. Чрез първоначалната ѝ редакция се квалифицира убийството на съдия, прокурор, следовател или на лице от състава на Министерството на вътрешните работи. Предвидено е наказание лишаване от свобода от двадесет до тридесет години, дожivotен затвор или смърт. С текст в ДВ. бр. 103 от 23 ноември 2004 г. е включено убийството на митнически служител, на служител от данъчната администрация, на служител от Националното

управление по горите или на служител на Министерството на околната среда и водите, осъществяващ контролна дейност. В ДВ. бр. 43 от 20 Май 2005г. е обнародвано убийството на държавен съдебен изпълнител, частен съдебен изпълнител и помощник-изпълнител. Следват две промени, касаещи текстова формулировка, с ДВ., бр. 64 от 7 август 2007 г. изразът „помощник-изпълнител“ е заменен с „помощник-частен съдебен изпълнител“, а с ДВ бр. 27 от 10 април 2009 г. думите „лице от състава на Министерството на вътрешните работи“ се заменят с „полицейски орган, разследващ полицай“, а думите „Националното управление“ се заменят с „Държавната агенция“. Чрез ДВ., бр.80 от 9 октомври 2009г. е предвидено убийство на служител от Изпълнителната агенция по горите, а в ДВ бр.33 от 26 Април 2011г., думите „служител от данъчната администрация“ се заменят с „орган по приходите“. Финално чл.116, ал.2 е разширен с промяна обнародвана в ДВ бр. 61 от 9 юли 2013г., - прибавено е убийството на медицински специалист или учител (възпитател).

6. Изводи

Убийството е третирано като престъпление още от времето на Римското право. Съгласно законите на Луций Корнелий Сула то се е възприемало за противоправно основно, когато е било извършвано спрямо роднини. Извън законодателния обсег е оставало умъртвяването на врагове и чужденци. Лишаването от живот е било смятано за престъпление, когато по този начин се демонстрирало посегателство върху величието на римския народ, тоест, когато смъртта е била причинена на гражданин на Рим. В днешно време отдавна са преодолен подобни предразсъдъци, създаващи неравенство в обществото като вместо това е засилена тенденцията за по-тежко криминализиране на деяния, чрез които се посяга върху живота на определена категория лица.

Историческият развой на института на убийството в България е резултат от напредъка на държавното развитие, израстването на нагласите, убежденията и нормите в съвременното, цивилизовано общество. Правната уредба бива пригодена към условията на живот и отношението спрямо индивидуалното съществуване на личността. Убийството се

възприема като най-тежко престъпление, поради което системата от тежко квалифицирани състави на това престъпление е изключително разгърната. Определена част от тях са запазили една и съща редакция от създаването на самостоятелен наказателноправен порядък у нас. Това им придава изключителна стабилност и показва, че са необходими, във връзка с регулацията на обществените отношения. Приемането на по-нови състави пък е опит да се въздейства върху хипотези, при които е съзряна нуждата от намеса на законодателно равнище с цел по висока превенция. Прави впечатление, че с течение на времето системата на тежко квалифицираните състави на убийството е претърпявала промени, винаги свързани с въвеждането на нови разпоредби. Изключване на текстове е видимо единствено, когато е бил приеман нов цялостен нормативен проект, който да регулира наказателните правоотношения. Тази политика търпи критика, доколкото критерии за целесъобразно въвеждане на нови разпоредби се явява тяхното приложение в съдебната практика. Така например след приемането на състава за убийство с цел отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност от пострадалия през 2013 г. (чл. 116, т. 8а от НК) до наши дни не е постановен нито един съдебен акт, с подобна квалификация. Следователно съществуването му би могло да се определи като не нужно.

Идеята за постоянно увеличаване на кръга от разнообразни фактически конструкции намира опора спрямо нуждата да се обхванат новостите в цялостния човешки прогрес. Доколкото са налице обстоятелства, завишаващи обществената опасност, то е необходима адекватна реакция, включваща възможността за налагане на по-тежко наказание. От друга страна трябва да се държи сметка за необходимите усилия, които следва да бъдат полагани и са свързани с изследването и доказването на по-голям обем от фактически обстоятелства, което неимуемо затормозява наказателния процес. Въпросните усилия трябва да са оправдани. Не следва да се пренебрегва и факта, че колкото повече се разширява системата от квалифицирани случаи, толкова по-голям е риска от изолиране на основния състав.

В този смисъл е възможно да се достигне до изначално предвидена по-тежка санкция за каквото и да е убийство, ако обичайната проява на това престъпление бива винаги обвързана с тежко квалифициращ признак. Подобна конструкция на нормите би надхвърлила търсения наказателноправен ефект в рамките на балансираната нормативна регулация.

С течение на времето законодателят придава все по-голямо значение на убийството. Първоначално то е регламентирано чак в глава XVI, от Особената част в Наказателния закон от 1896г. След това институтът е преместен по-напред в глава V от Особената част на Наказателния кодекс от 1951 г., а в сегашния НК мястото му е предвидено в глава II. Системата на квалифицираните състави на престъплението се изгражда постепенно. Най-много обстоятелства, които обосновават по-висока обществена опасност и при трите нормативни акта биват обвързани с предмета на престъплението. Без значение какви са характеристиките на дееца, убежденията му или различните обстоятелства, при които действа, максималното негативно отражение в обществените отношения е винаги концентрирано върху умъртвената жертва. Това не буди учудване, защото общественоопасните последици при убийството са непоправими и

разстройват в най-голяма дълбочина всеобщи принципи, изразени в забраната да се отнема чужд човешки живот.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Ненов, Ив. Наказателно право на Република България. Обща част - книга първа. С.: Софи-Р, 1992. // **Nenov, Iv.** Nakazatelno pravo na Republika Balgariya. Obshta chast - kniga parva. S.: Sofi-R, 1992.

Токушев, Д. История на новобългарската държава и право: 1878-1944. С.: Сиби, 2008. // **Tokushev, D.** Istoriya na novobalgarskata darzhava i pravo: 1878-1944. S.: Sibi, 2008

Токушев, Д. Създаване на новобългарското наказателно право (1877-1896). С.: Сиби, 2019. // **Tokushev, D.** Sazdavane na novobalgarskoto nakazatelno pravo (1877-1896). S.: Sibi, 2019.

Императорскѣйтъ наказателенъ законъ, 28 Зилхидто 1274г. — 21 Юлій 1858г./ Отомански наказателен закон

Наказателнъ законъ, утвърден с указ от 02.02.1896 г., под № 43, обн., ДВ, бр. 40 от 21.02.1896г.

Наказателен кодекс от 1951 г., обн., ДВ, бр. 13 от 13.02.1951 г.

Наказателен кодекс от 1968 г., обн., ДВ, бр.26 от 02.04.1968 г.